Стариченко А.О.
Ад'юнкт, Одеський державний
університет внутрішніх справ
м. Одеса

Шильник І.І.
Вчитель, Загальноосвітня школа №1
м. Дрогобич

«БУЛІНГ» У ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНОМУ АПАРАТІ ПЕДАГОГІЧНИХ, СОЦІОЛОГІЧНИХ ТА ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Перші публікації на тему шкільного приниження з'явилися ще в 1905 р. Дослідженням проблеми булінгу займалися переважно зарубіжні науковці, серед яких варто відмітити скандинавських вчених (Д. Ольвеуса, Е. Ролланда, П. Хайнеманна) та британських дослідників (Д. Лейна, В. Ортона, Д. Таттума).

Термін «булінг» походить від англійського дієслова «to bully». Кембриджський словник англійської мови пояснює це дієслово значенням «ображати або залякувати когось, хто є меншим або менш впливовим ніж ви, досить часто примушування такої особи до небажаних дій» [1]. Оксфордський словник тлумачить його як «прагнути завдати шкоду, залякати або примусити до небажаної дії уразливу особу або особу, яка сприймається як така» [2].

Хоча етимологічно, за поширеною в англомовних країнах думкою, слово «булінг» (англ. bullying) дослівно означає «бикування».

С. Куртова, досліджуючи явище булінгу у шкільному середовищі, вважає, що цей термін походить від англійського bully – хуліган, забіяка, задирака, грубіян, насильник, хоча не вказує джерел такого тлумачення [5].

Із наданням, у зв'язку із закріпленням поняття «булінг» у вітчизняному законодавстві, цьому терміну статусу правової категорії він став об'єктом частих досліджень у правовій науці, педагогіці та соціології, що спричинило різноманітне

бачення цього явища з наукових площинах, а відтак, відмінні між собою трактування.

Уперше визначення булінгу в середовищі дітей і підлітків опублікував Норвезький психолог Дан Ольвеус у 1993 р., яке стало загальноприйнятим, – це навмисна, систематично повторювана агресивна поведінка, що ґрунтується на нерівності соціальної влади або фізичної сили [3]. При цьому, зустрічається визначення булінгу цього автора в іншому форматі: «Булінг – ситуація, в якій учень неодноразово піддається негативним діям з боку одного чи кількох інших учнів» [4].

С. Куртова, посилаючись на світову педагогічну практику, пояснює явище булінгу спрощеному неюридичним як прояв дискримінації дитини, що виражається у фізичних і психічних формах насильства [5].

Національна Асоціація шкільних працівників США дає визначення булінгу як динамічні і повторювані моделі вербальної або невербальної поведінки, що здійснюється одним учнем або групою учнів по відношенню до іншого учня, спрямовані на навмисне нанесення шкоди, при наявності реальної різниці в силі [6].

О. Морозов, Д. Булда та М. Бородаєва визначають булінг як агресивне переслідування одного з членів колективу іншими членами колективу або його частиною [7, с.262-263].

Т. Докукіна розуміє булінг як агресивну поведінку однієї людини щодо іншої з метою заподіяти останній моральну або фізичну шкоду, принизити і в такий спосіб утвердити свою владу [8].

В. Бесаг, обґрунтував, що головною ознакою саме булінгу, а не разового прояву агресії, є системність, тож таку поведінку дослідник визначає як неодноразовий напад (фізичний, психологічний, соціальний або вербальний) тими, чия влада формально або ситуативно вища за тих, хто не має можливості захиститися, з наміром заподіяти страждання для досягнення власного задоволення [9].

Британські соціологи Д. Лейн та Е. Міллер пояснюють булінг як довготривалий процес усвідомленого жорстокого поводження, фізичного або психічного, з боку індивіда або групи по відношенню до іншого індивіда, який не здатен себе захистити в даній ситуації [10].

При цьому Д. Лейн підходить до булінгу як до міждисциплінарної категорії, обґрунтовуючи її сукупністю соціальних, психологічних і педагогічних проблем, які охоплюють процес тривалого фізичного чи психологічного насилля з боку індивіда або групи стосовно індивіда, що не може захистити себе в певній ситуації [10].

Е. Роланд визначає булінг як соціальну систему, яка включає переслідувача, жертву, а також сторонніх спостерігачів [11, с.50].

На думку Н. Данкансона булінг є соціальною взаємодією, через яку одна людина (іноді декілька) зазнають нападів іншої людини (іноді декількох, але, зазвичай, не більше чотирьох) майже щодня впродовж тривалого періоду (декількох місяців), що викликає в жертви стан безпомічності й виключення з групи [12, с.168].

Російські соціологи В. Пономарьов та О. Ожийова, зазначають, що булінг як агресивна поведінка може проявлятися як у фізичному, так і у психологічному або комбінованому (фізичному і психологічному) насильстві. Крім того, О. Ожийова вказує, що такі дії вчиняються з певною особистою метою [13, с. 126; 14].

К.М. Плутницька, досліджуючи юридичні сторони шкільного насильства пропонує під шкільним булінгом розуміти форму навмисної, систематичної, агресивної поведінки одного чи декількох учнів стосовно іншого із використанням дисбалансу влади чи фізичної сили за підтримки чи мовчазної згоди частини або всього колективу [15, с.80].

Першим офіційним визначенням булінгу, що стали використовувати в судовій практиці у Великобританії, є визначення запропоноване у 1994 році Б. Хелдом: «Булінг – це тривале фізичне або психологічне насильство, яке чинить одна особа або група осіб по відношенню до особи, яка нездатна захистити себе в даній ситуації, з усвідомленим бажанням завдати болю, залякати або спричинити стрес іншій особі» [4].

Вітчизняне законодавство нормативно визначає булінг двома законами. Законом України «Про освіту»: булінг (цькування) - діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої

особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [16]. Та Кодексом України про адміністративні правопорушення: булінг (цькування), тобто діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [17].

Як бачимо поняття «булінг», не дивлячись на різноманітні підходи до його тлумачення у педагогіці, соціології та правових науках, тісно пов'язане із такими поняттями як агресія (дії, спрямовані на порушення фізичної і психічної цілісності людини або групи людей) та насильство (застосування силових методів або психологічного тиску за допомогою погроз, свідомо спрямованих на слабких або тих, хто не може чинити опір); панування, влада людини над людиною, що відображає правові та соціальні аспекти його як явища.

Література.

1. Meaning of "bully" in the English Dictionary. URL: : https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/bully?q=bullying#translations.

2. Main definitions of bully in English. URL: https://en.oxforddictionaries.com/definition/bully

3. Olweus D. Bullying at school: what we Nnow what we can do / Olweus D. – Malden, MA : BlacNwell Publishing, 1993. URL: http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/pits.10114/abstract.

4. Явище булінгу: підходи до визначення поняття та різновиди // Портал превентивної освіти. http://autta.org.ua/ua/materials/material/YAvishche-bul-ngu--p-dhodi-do-viznachennya-ponyattya-ta-r-znovidi/.

5. Куртова, С. Булінг у школі. Освіта.UA. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/upbring/42788/

6. Галина Корнієнко. Що таке булінг і який він буває? URL: http://nobully.org.ua/що_таке_булінг_і_який_він_буває

7. Морозов, О.А. Особенности буллинга и моббинга в России / О.А. Морозов, Д.А. Булда, М.В. Бородаева // Актуальные проблемы авиации и космонавтики. - 2010. - №6. - С.262-263.

8. Докукина, Т.В. Буллинг – травля в школе / Т.В. Докукина // Офиц. сайт ОО «Беларусская организация врачей». URL: http://belasma.gippoNrat.by/bottom_news_blocN/children/bulling-v-shNolah/index.htm.

9. Besag V.E. Bullies and Victims in Schools / V. E. Besag. − Milton Keynes : Open University Press, 1989.

10. Лейн, Д.А. Школьная травля (буллинг). URL: http://psifeya.ru/wpcontent/uploads/2014/02/Лейн_Д._Школьная-травля-буллинг-статья.doc.

11. Погорелова Е.И., Арькова И.В., Голубовская А.С. Психологические особенности подростков, включенных в ситуацию кибербуллинга // Северо-Кавказский психологический вестник. - 2016. - № 14/2. - С.47-53.

12. Dancanson N. Sexual Bullying: Gender Conflict and Pupil Culture in Secondary Schools / N. Dancanson. - Routledge, 1999. - 177 p.

13. Пономарёв, В.И. Исследование акцентуаций характера участников буллинга в контингенте подростков регионального социального заведения для несовершеннолетних / В.И. Пономарёв // Світ медицини та біології. - 2013. - №3. - С.126-130.

14. Ожиёва, Е.Н. Буллинг как разновидность насилия. Школьный буллинг. Психология и социология. - 2008. URL: http://www.rusnauNa.com/33_NIEK_2008/Psihologia/37294.doc.htm.

15. Плутницька, К.М. Підходи до розуміння булінгу як форми шкільного насильства / К.М. Плутницька // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2017 №29 том 2.- С. 78-80.

16. Про освіту : Закон України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19

17. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10